

ВІДГУК

офіційного опонента

завідувача кафедри дизайну середовища Київської державної академії
декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука

к.т.н., доцента **Сафронова Валерія Костянтиновича**

на дисертаційну роботу

**«Інклюзивний дизайн: ергономічні аспекти та образно-проектні
рішення»**

Булатова Валерія Анатолійовича,

представлену на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 022 «Дизайн» галузі знань 02 Культура і мистецтво.

Актуальність теми дисертації зумовлена потребою у ґрунтовному осмисленні та впорядкуванні ергономічних аспектів для розробки образно-проектних рішень у сфері інклюзивного дизайну. Це питання вимагає всебічного системного дослідження, неупередженого аналізу та глибокого функціонального розгляду.

Інклюзивний дизайн – це сучасна проектна діяльність, яка набуває дедалі більшої ваги у створенні середовищ, продуктів і послуг, орієнтованих на рівний доступ для всіх користувачів, незалежно від їхніх фізичних, когнітивних чи сенсорних можливостей. Актуальність цієї теми визначається низкою ключових факторів: суспільний запит і соціальна значущість, ергономічні аспекти як основа комфорту та безпеки, образно-проектні рішення та інновації, практична значущість та перспективи розвитку. Інклюзивний дизайн інтегрується у всі сфери – від архітектури й освіти до цифрових технологій, відкриваючи нові можливості для всіх учасників суспільства. Актуальність теми також обумовлена розширенням уявлень про естетику завдяки врахуванню різноманітних потреб користувачів. Це сприяє формуванню емоційно позитивного досвіду, гармонійній візуальній інтеграції дизайнерських елементів і, як результат, підвищенню якості життя через створення естетично привабливого та функціонального середовища, що базується на принципах інклюзивності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в руслі напрямів наукових досліджень факультету дизайну Київського національного університету технологій та дизайну «Н/н 7/23 Дизайн і мистецтво у створенні систем життєзабезпечення людини: ергономічні, естетичні, екологічні, етнокультурні аспекти (2023 р.). Крім того, дослідження, проведені автором, мають безпосередній зв'язок із

науковою темою кафедри графічного дизайну ПВНЗ «Український гуманітарний інститут», а саме: «Моделювання систем візуальної комунікації в інклюзивному міському середовищі». Тема була затверджена в державній науковій установі «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» за номером 0121U113031 від 21 вересня 2021 року.

Наукова новизна результатів дисертації полягає у вивченні ергономічних аспектів, що слугують фундаментом для розробки образно-проектних рішень у створенні об'єктів і продуктів інклюзивного дизайну. Це забезпечується шляхом детального системного дослідження, неупередженого аналізу та глибокого функціонального осмислення.

Достовірність та обґрунтованість наукових результатів, положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, визначається:

- арсеналом дослідницьких засобів та комплексом загальнонаукових методів, таких як: хронологічний, історичний, аналітичний, вибірковий, типологічний, порівняльний методи; аналізом специфіки розвитку інклюзивного дизайну тощо. Завдяки хронологічному та історичному методу було враховано її взаємозв'язок з ключовими історичними подіями, політичним устроєм, соціально-економічними умовами та художньо-мистецьким контекстом;
- змістовними наочними ілюстраціями, зібраними у провідних вітчизняних бібліотеках;
- широкою джерельною базою у кількості більше 250 позицій, що свідчить про ґрунтовне заглиблення дослідника у тему.

Наукові дослідження були виконані здобувачем у Київському національному університеті технологій і дизайну.

Відповідно до мети дисертаційної роботи та завдань дослідження, визначених автором, можна стверджувати, що дослідник повною мірою оволодів науковою методологією у даній галузі дизайн-діяльності. Об'єкт дослідження – засоби інклюзивного дизайну, як інструмент формування предметно-просторового середовища. Предмет дослідження – ергономічні аспекти та образно-проектні рішення сучасного предметно-просторового середовища. Хронологічні межі дослідження: друга половина XX століття – початок XXI століття.

Розгляд змісту дисертації, її цілісності та відповідності вимогам академічної доброчесності. За своїм змістом дисертаційна робота здобувача Валерія Булатова цілком відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341, що зазначено у п. 5 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про дотримання принципів академічної доброчесності. Робота здобувача є результатом самостійних досліджень і не містить елементів фальсифікації, компіляції, фабрикації, плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає у систематизації світових та вітчизняних практик зі створення продуктів інклюзивного дизайну, збагачуючи вихідну базу даних для подальших досліджень, включаючи їхні ергономічні особливості та образно-проектні рішення; сформована база даних слугуватиме відправною точкою для подальших наукових розробок, а також стане цінним інструментом для дизайнерів у створенні мистецьких проєктів інклюзивної доступності відповідно до вимог сучасного ергодизайну. Наукові визначення та матеріали дисертації можуть бути застосовані в подальших дослідженнях з проєктування предметно-просторового середовища, орієнтованого на потреби людей з інвалідністю, що актуально, зокрема, для екологічного та ландшафтного дизайну; у розробці методичних матеріалів та навчальних посібників в освітній сфері.

Робота складається із вступу, трьох розділів з висновками, загальних висновків, списку використаних літературних джерел, додатків. У ***вступі*** аргументовано актуальність та досліджено теоретико-методологічні основи опрацювання наукової теми; виявлено зв'язок дослідження з науковими дослідницькими програмами, темами та планами; визначено завдання, мету, предмет, об'єкт, методи та хронологічні межі дослідження. Сформовано джерельну базу, сформульовано наукову новизну та практичну цінність одержаних результатів; наведені дані щодо впровадження результатів роботи та апробації; зауважено особистий внесок здобувача та представлено обсяг дисертації та структуру.

У першому розділі проаналізовано наукові джерела, що стосуються теми дисертації, а також сформульовано головні завдання та методологію дослідження. Досліджено наукові публікації з історії та сучасних напрацювань у сфері інклюзивного дизайну, проаналізовано поточний стан ергономічної складової інклюзивного дизайну, до яких були долучені теоретичні роботи закордонних та українських науковців та охарактеризовано сучасні дизайнерські рішення продуктів доступності згідно з вимогами інклюзії, розглянуто розвиток системного підходу до створення ергономічних образно-проектних рішень інклюзивного середовища, які оприлюднені та впроваджені у практиці дизайн-діяльності. Застосовано п'ять груп джерел дослідницької інформації: 1) дослідження, в яких надано аналіз феномену інклюзивного дизайну науковцями різних галузей, таких як філософія, ергономіка, соціологія, психологія, культурологія, маркетинг та мистецтвознавство; 2) фундаментальні праці з історії інклюзивного дизайну, аналізу еволюційних процесів формування інклюзивного дизайну у суспільстві; 3) відео, архіви, фото, каталоги проєктів інклюзивних виробів дизайнерських брендів та дизайнерів; 4) веб-сайти із офіційними джерелами та сторінки фахівців інклюзивного дизайну; 5) особисті бесіди та інтерв'ю з людьми з інвалідністю, а також опубліковані в періодичній пресі. Систематизовано та узагальнено відомості про базові підходи фахівців інклюзивного дизайну з метою створення загальної бази новітніх методів та заходів у формуванні образно-проектних рішень продуктів інклюзивного дизайну та платформ огляду досягнень продуктів доступності для людей з інвалідністю, що відкриває нові можливості для створення сучасних продуктів ергодизайну інклюзії. У розділі впроваджено понятійно-термінологічний апарат за темою дослідження та сформульовані методи мистецтвознавчого аналізу, що використані в дослідженні.

У другому розділі досліджено еволюційні підходи щодо формування доступного середовища в глобальному контексті. Охарактеризовано передумови розвитку та функціонально-ергономічні основи розвитку інклюзивного дизайну середовища в світовому масштабі. Проаналізовано структуру об'єктів та продуктів доступності для людей з різними вадами інвалідності. Обґрунтовано концепцію інклюзивного дизайну, що виникла в середині XX століття, яка проголошувала доступність дизайну для всіх, незалежно від індивідуальних здібностей. Окреслено, що саме інновації в розробці об'єктів та продуктів інклюзивного дизайну наприкінці XX століття змусили дизайнерів і виробників зосередитися на забезпеченні доступності та усуненні перешкод для людей з

інвалідністю. Визначено основні напрями розвитку та проведено аналіз складових сучасного концепту інклюзивного дизайну на початку XXI століття, зокрема в Україні на межі XX і XXI століть. Досліджено творчі напрацювання визначних майстрів інклюзивного дизайну з України та інших країн, що дало змогу сформулювати типологію об'єктів і продуктів за різними критеріями: способом виготовлення, видом, матеріалом, розміром та іншими характеристиками. Окреслено ключові види продуктів інклюзивного дизайну середовища: продукти для покращення фізичної доступності; продукти для покращення інформаційної доступності; дизайн тактильної навігації для інклюзивного середовища. В результаті всебічного аналізу було створено узагальнену схему класифікації засобів для покращення фізичної доступності, зокрема пандусів, підйомників та інвалідних крісел колісні. Класифіковано та узагальнено засоби для покращення інформаційної доступності, зокрема інформаційних табличок (візуальних, тактильних та текстових зі шрифтом Брайля). Охарактеризовано дизайн об'єктів в засобів тактильної навігації для інклюзивного середовища та розроблено їх типологію: матеріали та якості виконання; інтеграція в навколишнє середовище; візуальна привабливість. Розроблено типологію продуктів і визначено аспекти формування та розвитку предметно-просторового середовища згідно з вимогами інклюзивного дизайну.

У третьому розділі вивчено підходи до дизайну провідних світових та українських компаній, що працюють у сфері інклюзивного дизайну, та була розроблена детальна класифікація об'єктів інклюзивного дизайну за принципами виду, матеріалу, розміру та методу створення. Проаналізовано інноваційні розробки продуктів інклюзивного простору в світі. Розглянуті світові тенденції сучасного інклюзивного дизайну середовища. Доведено, що саме гармонійне поєднання естетики та функціональності забезпечує успіх, впізнаваність і запам'ятовуваність дизайнерських брендів та компаній виробників, що є особливо важливим для людей з інвалідністю. Розроблено класифікацію продуктів інклюзивного середовища за образно-проектними ознаками. Визначено напрями розвитку інклюзивного дизайну середовища та проаналізовано актуальні тенденції, такі як персоналізація, використання інноваційних технологій та новітніх матеріалів. Виявлено основні вектори розвитку, які сприятимуть створенню більш доступного та комфортного просторового середовища для всіх користувачів. Розроблено концептуальну модель інклюзивного простору, яка враховує потреби людей з різними особливими потребами.

В рамках дослідження і виконання дизайн-проєкту, розроблено доступний естетичний та ергономічний простір на базі ПВНЗ «Український гуманітарний інститут», із застосуванням новітнього підходу для здобувачів з особливими освітніми потребами.

Висновки дисертаційного дослідження ґрунтовно відображають результати, констатують виконання поставлених завдань. Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Мова та стиль викладення результатів. Дисертація написана українською мовою; текст відповідає науковому стилю мови з логічною послідовністю викладу матеріалу, аргументацією, тлумаченнями, достовірністю. Робота насичена фаховою термінологією, містить численні посилання на джерела; усі елементи ілюстративного матеріалу оформлені відповідно до вимог, із обов'язковим зазначенням джерела. Дослідження, проведене дисертантом, дало ґрунтовні результати, що робить його завершеним з точки зору теорії та методології. Водночас, ці результати створюють підґрунтя для подальшого розвитку роботи у практичному напрямку.

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи. Список публікацій (одноосібних та за участі автора) налічує 28 наукових праць, у тому числі 7 статей у закордонних фахових виданнях країн Європейського Союзу та США, що індексуються в наукометричних базах даних (scopus та web of science), 7 статей у фахових виданнях України, 1 стаття в колективній монографії, 13 доповідей на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях. Всі публікації повно і різнобічно розкривають тему дисертаційного дослідження. Таким чином, наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача та відповідають вимогам п. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

До основних здобутків роботи слід віднести комплексне розкриття принципів, засобів, методів, тенденцій та підходів, що використовуються дизайнерами при створенні інклюзивних продуктів. Особлива увага приділяється застосуванню ергономічних принципів у розробці образно-проєктних рішень для інклюзивного простору.

Зауваження, дискусійні питання до дисертаційної роботи.

Високо оцінюючи представлену до захисту роботу, слід зупинитися на деяких дискусійних аспектах:

1. Розлогий матеріал дослідження, представлений в дисертаційній роботі носить здебільшого текстовий характер, розкриваючи тему дослідження з різних боків: ергономічного, функціонального, образно-проектного, соціо-культурного. Проте, для розуміння структурно-логічних зв'язнів та чинників проектування середовищних об'єктів та продуктів інклюзивного дизайну було б доцільно та методологічно обґрунтовано представити їх у вигляді аналітичних схем, які наочно демонструють та систематизують результати дослідження.
2. Систематизація проектних характеристик об'єктів та продуктів інклюзивного дизайну, що представлена у табличній формі (зокрема, у розділі 2) містить критерії, недостатньо узгоджені автором, що в свою чергу ускладнює сприйняття інформації та результатів роботи.
3. В роботі наведено проект інклюзивного дизайну середовища закладу освіти, впровадженого за результатами дослідження дисертанта у ПВНЗ «Український гуманітарний інститут» (м. Буча). Проте, в роботі не наведено інформації щодо принципів та засобів сучасного інклюзивного дизайну, які були застосовані в розробці даного проекту.
4. Висновки до розділів 2 та 3 частково повторюють інформацію, що наведена в самих розділах, Доцільно було б подати її більш узагальнено у висновках, що посилює їх підсумовуючу цінність.

Загалом, висловлені зауваження не є критичними і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, не зменшують її наукову новизну та практичну цінність, а мають рекомендаційний характер, підкреслюючи перспективність досліджуваної проблематики.

Висновок про дисертаційну роботу. Дисертаційна робота здобувача ступеня доктора філософії Булатова Валерія Анатолійовича на тему «Інклюзивний дизайн: ергономічні аспекти та образно-проектні рішення» виконана на високому науковому рівні, відповідає принципам академічної доброчесності та є завершеним науковим дослідженням, теоретичні й практичні результати якого розв'язують наукову проблему, що має істотне значення для сучасної теорії та практики дизайну в галузі знань «Культура і мистецтво». Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 29 Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку

підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. №261 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №283 від 03.04.2019 р. та №502 від 19.05.2023 р., а також п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Здобувач Булатов Валерій Анатолійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 022 «Дизайн».

Офіційний опонент:

кандидат технічних наук, доцент

завідувач кафедри дизайну середовища,

Київської державної академії

декоративно-прикладного

мистецтва і дизайну

імені Михайла Бойчука

_____ В. К. Сафронов